

You are accessing the Digital Archive of the Catalan Review Journal.

By accessing and/or using this Digital Archive, you accept and agree to abide by the Terms and Conditions of Use available at http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review is the premier international scholarly journal devoted to all aspects of Catalan culture. By Catalan culture is understood all manifestations of intellectual and artistic life produced in the Catalan language or in the geographical areas where Catalan is spoken. Catalan Review has been in publication since 1986.

Esteu accedint a l'Arxiu Digital del Catalan Review

A l' accedir i / o utilitzar aquest Arxiu Digital, vostè accepta i es compromet a complir els termes i condicions d'ús disponibles a http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review és la primera revista internacional dedicada a tots els aspectes de la cultura catalana. Per la cultura catalana s'entén totes les manifestacions de la vida intel·lectual i artística produïda en llengua catalana o en les zones geogràfiques on es parla català. Catalan Review es publica des de 1986.

Mercè, O la vida dolorosa
Anna Murià

Catalan Review, Vol. II, number 2 (1987) p. 17-26

MERCÈ, O LA VIDA DOLOROSA

ANNA MURIÀ

Ben segur que Mercè Rodoreda, quan m'escrivia aquelles cartes entre els anys 1939 i 1956¹ no s'adonava que era literatura valuosa allò que sortia de la seva ploma, que estava escrivint un capítol, l'únic existent, revelador, intens, dramàtic, de la seva autobiografia mai no continuada, ni mai no transformada en creació literària com no fos d'una manera hermètica. No hi ha elements autobiogràfics detectables en la seva obra, exceptuant *Aloma*, que en bona part en té i es fan visibles. Tampoc no hi trobem biografia evident dels altres, cap retrat que es pugui reconèixer. Els seus personatges són inventats, potser compostos per la imaginació amb fragments de moltes procedències o nascuts d'algun indici que servia de motivació per crear, com, segons revelen les cartes, quan en les notícies (*potins*, en diu ella) que jo li havia transmès trobava tema inicial per algun conte.

Foren aquells, potser, els anys més dolorosos de la seva existència. Començaren just després d'un període curt de veritable, si bé incompleta, felicitat que ella recorda en la segona de les cartes conservades:

Abans, si no era feliç, em consolava pensant que la felicitat verament no existia. Avui, que em considero menys feliç que mai, no tinc ni aquell consol. Perquè existeix, Anna, ha existit uns quants mesos, una felicitat que tu ja saps que no em deixaven que fos completa... Aquests dos mesos últims han estat terribles... (5-IV-40)

Tota aquella primavera del 1940 en fou plena d'hores que ella qualificava de terribles (sense saber que les de debò terribles, horribles, encara havien de venir) alternant amb altres de serenitat

¹ Mercè Rodoreda, *Cartes a l'Anna Murià*, Barcelona: LaSal edicions de les dones, «Col·lecció Clàssiques Catalanes», Barcelona, 1985.

conformada i fins amb moments d'eufòria, quan oblidava les penes de la seva relació amorosa problemàtica per respirar l'aire embaumat del mes de maig a la plana de Brie i deia:

Escric amb la finestra de bat a bat i damunt la taula tinc un enorme pom de lilàs que de tan perfumats maregen. Totes les pomeres són blanques... Hi ha una invasió de muguet. *C'est le beau temps.* (3-V-40)

Mercè, en les cartes, sense proposar-s'ho, fa el seu retrat psicològic amb aquelles alternances entre les expressions de desesperació i l'humorisme xiroi, o àcid contra els que no estimava, o amb broma amarga sobre ella mateixa, així: «Jo, ai lassetta de mi!, canvio d'angoixes com de vestit i de la blava passo a la groga que encara és pitjor...» (29-II-45). Ja en la primera de les cartes, la que m'envià — el març de 1939 — a Tolosa de Llenguadoc des de París (on ella se n'havia anat, per motius mesclats de dona i d'escriptora àvida, abans que tota la colla fóssim acollits a Roissy-en-Brie), tot i que encara no havien començat ni el seu drama més punyent ni la nostra amistat íntima, es mostra tal com és, aquella dona jove ara sentimentalment ploranera, ara amb un cinisme una mica infantil i una mica picaresc. Ella mateixa se'n qualificà, més tard, de cínica: «...abans em sabia refugiar en l'odi i en una certa mena de cinisme...» (3-IV-40). Certament, havia exhibit un cinisme afectat que enervava algunes persones; quant a l'odi, només l'havia sentit, no massa verinós, i demostrat contra els que li foren hostils, els quals ja, aquell abril, es trobaven lluny. No era molt inclinada a l'odi. Per les persones que no li agradaven, més aviat sentia indiferència o, a tot estirar, menyspreu.

Ell, la causa dels seus grans trasbalsos, no el retrata gaire; no li calia fer-ho en dirigir-se a mi, que el coneixia prou: l'escriptor que no escrivia, tan inhibit en l'activitat creadora literària com en l'activitat vital. Només pels planys d'ella, pels pocs episodis de la seva interminable aventura que conta breument o dóna a entendre, s'endevina que aquell era un home de caràcter vacil·lant, de voluntat dubtosa, incapaç de prendre decisions contundents, d'in-

clinar-se d'una banda o de l'altra entre les consideracions familiars i la passió amorosa per Mercè. Sí que era realment una passió, i ben intensa, el temps ho havia de demostrar. Ho era en el sentit que implica la diversificació etimològica de la paraula: passió, passivitat... En conseqüència, potser podria dir-se que no hi havia gaire emoció, *moviment* sentimental. I això era el turment d'ella.

Abans havia sofert, si bé no així, en tortura. De la seva infantesa me n'havia parlat poc, però, ajuntat a les escenes infantils que es troben en la seva obra, puc deduir-ne que no fou ni felicitat ni malaurada, que tingué, com qualsevol època de l'existència i com qualsevol infantesa, per més que algú vulgui idealitzar-ne els records, moments bells i moments lletjos; ben mirat, el tòpic de «l'edat feliç» no és més que això, un tòpic sense fonament. Mercè, de petita, tingué els avantatges i els inconvenients d'ésser filla única, les fruïcions i les repel·lències d'una criatura extremament sensible, les complicacions, les avideses i les depressions de la nena imaginativa que era, i solitària: no tingué amiguetes ni amiguets. Més complicada encara, amb més alts i baixos, la seva adolescència igualment solitària, també sense amistats. ¿I els pares? Bondadosos, amants, però al tumult del seu fons no hi penetren. Aviat aparegué l'home. Mercè passà sense transició d'adolescent a plenament dona. *La dona que no ha estat mai noia* la vaig anomenar jo en una narració inspirada per la seva personalitat trasbalsadora. «Una joventut sense joventut» fou la d'ella, com diu en la carta del 3 d'abril de 1940 (per bé que deu anys més tard [19-XII-45] es contradiria afirmant arrogantment la perpetuïtat de la seva joventut). Molt tendra encara, el matrimoni — no *la parella* — i el fill no desitjat. L'únic bé veritable, la literatura, llegir, començar a escriure. Sí, ja era escriptora, ja publicà els primers llibres. A vegades, a la meitat de la nit, es llevava per posar-se a escriure.

La guerra. I el drama en les seves fibres íntimes: la breu, fulminadora passió platònica per un home fascinant que tingué una fi de sòrdida tragèdia. Després, atuída en la pèrdua de l'anhel ja impossible, no pogué continuar amb el marit, no podia, em digué en

una hora de confiança, allà, a Roissy, a la nostra cambra sota teulada aromada pels grans braçats de branques boscanes que ella hi portava. Allò havia estat massa sublim. No podia. El marit no ho acceptava, li feia escenes de desesperació, suplicava, li besava els peus... Però ella, l' enamorada en dol, fou inflexible i el deixà. En un moment de fúria l'home decebut li havia estripat una carta, l'única penyora tangible que conservava del somni efímer. «I vaig pel món amb una carta estripada...», em digué. No me la deixà veure. Poc temps després, quan començà el somni-realitat per a sempre, suposo que degué cremar-la.

Tingué el primer èxit literari, amb *Aloma*, Premi Creixells.

Mentrestant, una relació eròtica superficial, potser una diversió lleugera, tan secreta que mai ningú no la sospità. Va confessar-me-la quan ja l'havia tallada per lliurar-se a l'amor definitiu, però que així i tot encara contribuïa a enverinar més els seus problemes. I augmentava la compassió en el meu cor. ¿Compassió, dic? No, l'amor no fa llàstima. Seria millor dir que em solidaritzava més amb ella.

Primavera de flors i de penes, de ploralles i de l'eufòria que li donava la gerdor dels camps. D'alternatives de planys i acudits irònics, de desesperació i empena vital. Així era ella, així es mostra en les dues úniques cartes d'aquella primavera que s'han conservat.

I de tant plorar, els dies que estic sola, ja ni llàstima em faig, sinó fàstic... Jo, per temperament pessimista — optimista només per reacció — amb grans caigudes verticals... Tinc ganes de treballar, de tenir uns quants diners, de poder-me comprar vestits i què carai! trasbalsar algun cor, no em vindria malament. Hi tinc la mà trencada sinó fos que em trasbalso massa jo... Ja estic cansada de fer de Dama de les Camèlies...

Vestits bonics... una de les seves il·lusions més puerils; algú en diria tret femení. I escriure, com sempre. Diu que està escrivint una obra de teatre, amb la gran il·lusió de fer-se-la traduir i que li estrenin... Mai més no s'ha sabut res d'aquella obra de teatre; també es devia podrir per les carreteres franceses com les meves cartes.

Perquè, darrera de totes aquelles tortures, vingué el pitjor, començant per la gran ensulsiada de França, la fugida de París, els horrors d'aquell nou èxode multitudinari que hagué de viure i que conta en la carta del 29 d'agost de 1940 enviada des de Limoges, peça literària impressionant on amb tres o quatre pàgines d'una prosa sòbria, gairebé esquemàtica, sense adjectivació, escrita de pressa, al raig dels records tan recents, descriu d'una manera estremidorament realista aquells dies d'apocalipsi. I ella no s'ho proposava, ni se n'adonava, segurament ni tan sols ho va rellegir, només, simplement, volia comunicar-me la seva experiència tràgica... i que seria seguida d'anys de tristors, misèries i sofriments que no han quedat escrits enlloc, almenys directament.

No vaig saber-ne res més en els cinc anys següents. ¿Què passà durant aquells cinc anys? És possible que pogués escriure's amb la seva mare, els nazis no devien pas impedir la comunicació amb l'Espanya de Franco; si es conserva alguna de les seves cartes d'aquells temps, ho ignoro, però en tot cas no hi devia explicar gaire les seves penalitats, per no inquietar més la mare. Jo vaig tornar a tenir-ne notícies un cop acabada l'ocupació alemanya de França, quan ella pogué obtenir la meva adreça i restablí el contacte, al començ del 1945. I molt poc vaig saber del que li havia passat. Tinc una idea vaga que em fou dit de manera inconcreta que ell, Obiols, havia estat pres pels alemanys, que hi havia hagut, doncs, un temps de separació involuntària. «Vaig viure sola un any i mig» (29-II-45) diu, sense més explicacions. Ella sola, amb guerra, pobra, malalta...

«La meua vida durant aquests anys te l'aniré donant a trossos en diverses cartes» (19-XII-45). Però no ho féu. Només, a continuació d'aquell anunci, diu:

He fet bruses de confecció a nou francs i he passat molta gana. He conegut gent molt interessant i l'abric que duc és herència d'una russa jueva que es va suïcidar amb veronal. A Limoges van quedar-se'm un ovari...

Això és tot el que pot saber-se d'aquells cinc anys. Quan ho

escrivía, encara havia de treballar esgotadorament per a mal menjar i, amb tot, la seva fortalesa no es rendia. A continuació, deia:

...el que no deixaré a França serà ni la meva energia ni la meva joventut... Sobre-tot, vull escriure, necessito escriure... Em requen tots aquests anys inútils, desmoralitzadors, però me'n venjaré. Els faré útils, estimulants...

Ben bé que ho féu. Perquè sempre va escriure, entre tantes «penes i misèries... he viscut molt i he produït poc...» Poc, però tanmateix havia produït i continuava fent-ho. Ja en reprendre el nostre contacte envià un conte per publicar a Mèxic, i després anà enviant-ne d'altres, i en cada carta parlava dels contes que escrivia o que escriuria, robant temps al treball peremptori i segurament al son. «Treballo fins a l'embrutiment per a mal viure». Me l'imaginava, i me l'imagino encara, allà a Bordeus, rumiant contes mentre cosia randes i brodava sedes, per escriure'ls així que pogués; i abans, no sé a quin lloc de França, quan feia bruses a nou francs. Tenia molt bones mans per a les labors.

Faig camises de dormir i combinacions per a un magatzem de luxe. Això sí, ho faig magistralment. Tinc una màquina i un maniquí i el meu desig més fervent és de veure-ho tot en flames. (29-II-45)

L'activitat de la seva fantasia, la que traslladà junt amb les fines robes que cosia a la dona del seu conte *Fil a l'agulla*, devia alleugerir-li el cansament «com el d'aquells rucs que no poden tirar endavant malgrat els crits i les vergassades» (29-II-45) i devia permetre-li tanmateix de tirar endavant. En aquells temps només contes: sols en aquest gènere, per la brevetat que admet, li resultava possible de crear en les seves circumstàncies. Planejar, i no cal dir realitzar una novel·la exigeix una dedicació concentrada i prolongada — ja ho confessa en les cartes del març i del juliol de 1946 —, no pogué pensar-hi fins a més endavant. En parla el 3 de setembre de 1948:

Ah, tinc dues novel·les començades: una es dirà *Dies*. Medi de refugiats, misèria,

avortaments... gent estranya, tots autèntics i tots amb una tragèdia a coll-i-be sense que ells se n'adonin. L'altra... oh, l'altra... *Vi negre*. L'home que s'ha creat una família al marge de la seva família. Complex d'autopunició, fins arribar a una desfeta total. I amb això Grups de Treballadors. Ocupació alemanya, base submarina a Bordeus i un assassinat a Limoges. El títol? Un home que s'enamora d'una dona perquè en una *kermesse* li cauen unes quantes gotes de vi en un braç i aquestes taques de vi damunt la pell no el deixen dormir ni el deixen viure. I perquè aquesta dona, que naturalment acaba essent la seva amant, l'aparta dels fills, de la seva dona, la mata. La novel·la comença, doncs, amb l'assassinat. No imaginis res de sang i fetge. *L'equilibri és la clau de la grandesa de l'artista*.

El subratllat és meu, i l'he posat perquè aquesta frase s'adiu amb aquesta altra de Kazantzakis que fa poc he llegit: «L'art més alt es troba en la passió continguda, en la imposició d'ordre al desordre, serenitat en la joia i el dolor».

Aquelles dues novel·les no arribaren a existir. Segurament les deixà morir en embrió, ofegades per nous projectes.

Altres vegades degué sentir la temptació, a la que no cedí mai, de novellar l'exili. Encara en la darrera carta, parlant d'*Els fugitius*, que no ha llegit «ni ganes», afirma: «La novel·la de Roissy l'hauré d'escriure nosaltres». Curiosa crítica d'una obra que no havia llegit però de la qual n'hi havien dit el suficient per poder desaprovar-la, per saber que els protagonistes reals de la *fugida*, tant els de Roissy com els dels camps de concentració o d'altres llocs, havien de trobar que *no era això*.

La saga de Roissy potser en el futur trobarà el poeta-biògraf-historiador que, després d'arreglar-ne els fragments esparsos, la reconstrueixi.

Un altre projecte que Mercè no realitzà és el d'escriure sota el títol de *Carnaval* una sèrie de contes l'acció dels quals havia de transcórrer en una mateixa nit de carnestoltes (5-VI-46 i VII-46); tot el propòsit quedà reduït a un sol conte que es conserva amb el títol esmentat. Gairebé cada carta de la postguerra parla de projectes literaris o de textos ja escrits, fins i tot poemes, els pocs que produí, prou bons perquè li valgessin alguns premis.

Tot això dins d'aquella existència material tan dura — malgrat

la «sensació de seguretat» després del llarg temps «sota un règim d'alertes i bombardeigs» — i la prolongada tortura sentimental, que en aquest caire la seva sensació era sempre d'inseguretat: «Em deixarà? No em deixarà?... és la persona que he estimat més de la meua vida...» (2-XII-46). Ho deia després de fer-me saber la seva tràgica fugida cap a París quan la muller d'ell es presentà inesperadament a Bordeus. Dubtes, gelosia, tot i que ell, sempre indecís, ja tornava a ser al seu costat. I la penúria continuava a París, la «misèria negra», segons ella: «Si veiessis com vivim t'esgarrifaries. Una cambra de minyona en un sisè pis, petita com un cop de puny i sense aigua» (17-III-47).

Vuit anys d'incomunicació entre ella i jo, del setembre del 48 al mateix mes del 56. És de suposar que la situació difícil, tant en la fase pràctica com en la sentimental, anà millorant de mica en mica. Suposicions només. Potser ella no m'escrivia per no perdre el temps, que li feia falta per la literatura, amb la repetició dels planys, menys justificats a mesura que s'allunyava el perill de la pèrdua que tant la feia tremolar. Jo potser em sentia ofesa.

La represa de la comunicació fou breu. Dues cartes només, una a Bartra amb motiu del Premi Maragall de poesia que havia estat concedit a Mercè pel nostre grup a Mèxic, i una a mi on em donava algunes notícies de contrarietats passades.

I res més. Ella havia dit, el 29 de febrer de 1945:

Sé que, tant si ens trobem d'aquí dos anys o d'aquí deu, la nostra amistat serà tan saborosament fresca i tan colpidorament forta com quan corries pel parc una nit sense estrelles per advertir-nos que una tempesta acabava d'esclatar.

Havien passat més de deu anys i no teníem esperances de retrobar-nos. Ens separaven aquells deu anys d'experiències radicalment diferents i deu mil quilòmetres de terra i mar. Dins de totes dues restaria per sempre un mateix record d'aquells mesos de convivència estreta en l'aurora del seu amor i del meu. Un record, un passat irrepetible.

A partir d'aleshores jo he estat, des de lluny, un testimoni en-

tre tants de la seva brillant carrera literària. Sé que, finalment, assolí el que més havia desitjat: l'èxit en les lletres, l'orgull de crear una obra de considerables dimensions reconegudes, en primer lloc; en segon lloc, sembla que aconseguí el seu anhel de dona, el de consolidar i fer vitalícia aquella unió tan amenaçada (només que, ell, el veié morir prematurament!); i encara, al llindar de la vellesa, la seva il·lusió juvenívola de poder comprar-se boniques robes i pells i joies; i a més la voluptuositat imaginada sempre de posseir un jardí ple de flors, ella que tenia un deliri per les flors.

Obtingut tot això, ¿sofria encara? Per provar d'aclarir-ho caldria fer un estudi aprofundit de la seva obra, especialment els quatre últims llibres, i de les dades vitals que es coneixen, és a dir, una biografia completa. Aquest espai no és suficient per a un treball així ni jo sóc qualificada per fer-lo. Només puc dir que sí, penso que sofria. Era el seu destí. Li havien estat donades aptituds per als grans plaers i els grans dolors, i la sort li abocà a dojo les causes d'uns i altres, més dels segons que dels primers durant la joventut.

En la hipotètica biografia podria fer-se una altra pregunta, la que jo m'he fet moltes vegades: ¿no rau en aquell destí l'explicació de per què a les obres de Mercè Rodoreda es troba sempre, més o menys extens, algun element, algun toc de crueltat? Mireu la Colometa, amb el seu feroç extermini dels coloms, esclafant els colomins dins dels ous; i el colom, símbol pur de la pau, convertit en invasor odiós, pudent, sembrador de brutícia... A *Mirall trencat*, la nena empalada i els nens assassins... Fins és present la crueltat en l'admirable poesia de *Viatges i flors*. I ja no parlem de la seva obra pòstuma, *La mort i la primavera*, on es despleguen, en pintures igualment magistrals, les belleses paisatgístiques i, en major nombre, els horrors esgarrifosos. ¿Per què, aquesta mena de sovintejada complaença en la crueltat? ¿No és una venjança subconscient contra aquells girs de l'existència que havien estat cruels amb ella?

¿Florava, en la soledat de Romanyà? Darrera el mite de l'escriptora famosa ¿hi havia la mateixa dona de carn i ossos, fascina-da, il·lusionada i maltractada per la vida, que jo vaig conèixer?

¿Tenia amigues? S'ha parlat d'una amiga de darrera hora que degué tenir per a Mercè actes d'afecte «maternal», com diu ella del meu d'aquells temps. ¿Li féu confidències? Me'n sento una mica gelosa. Jo vaig ajudar Mercè en la lluita per la felicitat. La darrera amiga l'assistí en el veïnatge de la mort.

Abans d'acabar aquesta evocació suscitada per la relectura de les seves cartes haig d'afirmar que, tot i saber com sé dels seus destrets i contra el que poden fer suposar els mots de l'encapçalament, no he dit mai ni diré mai: pobra Mercè! No. ¿Pobra? ¿Amb una existència tan rica? No fa llàstima. Produeix admiració i estremiment. Però... jo no exclamo, com la majoria de la gent: Oh, l'escriptora Mercè Rodoreda! sinó que dic en veu baixa: Mercè, vida dolorosa...

ANNA MURIÀ
BARCELONA